КУЛЬТУРА

Від її іграшок ішло тепло

ОСОБИСТОСТІ. *Цими днями 100-річний ювілей відзначила б неперевершена опішненська гончарка і малювальниця Олександра Селюченко*

Наталя ІБРАГІМОВА, Світлана ПРУГЛО,
співробітниці Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, для «Урядового кур'єра»

Фото надали авторки

Іграшкарка Олександра Селюченко за роботою

У вітчизняному середовищі гончарів, мабуть, усім відоме це славне ім'я. Олександра Селюченко (1921—1987) була заслуженою майстринею народної творчості України, членом Національної спілки художників України, авторкою сотень яскравих самобутніх робіт із глини й малюнків. Вона життя присвятила гончарству. А її твори стали чудовим надбанням української культури XX століття.

Шестирічною ліпила свистунці

В одному зі щоденників наша видатна землячка написала такі рядки: «Замість судити людину, загляньте в душу її, який вона путь пройшла. Якщо людина розумна і чесна, а позаду праця і діяння, ви скажете: ти великий».

Шлях самої майстрині, життєвий і творчий, як здебільшого у непересічних особистостей, був тернистим. Пережила Голодомор, Другу світову війну. Змалечку росла допитливою, привчаючись ліпити й допомагати в господарстві, розуміти красу природи, любити свята й народні пісні. Іграшкарка згадувала: «Звичайно, пора дитинства оберігає тебе від усього. Тепло материнської і батьківської душі — хіба це не благодать земна? Може, батькам і важко, а до тебе воно не доходить».

У гончарській родині Федора та Явдохи Селюченків завжди багато працювали, тому коли Олександра підросла, її теж залучили до справи. І вже шестирічною вправно ліпила свистунці. Ліплення було для неї грою, яку вела мати, мудра наставниця, найкраща подруга й порадниця, перша вчителька гончарного ремесла.

Значними подіями для юної гончарки були щорічні ярмарки в Опішному, де відбувалося багато святкового й цікавого. Згадувала, що дуже любила сидіти біля вікна й спостерігати, як люди в колоритному українському вбранні зі своїм крамом їхали на базар: «Настане неділя — вранці їдуть люди на базар. Займаю своє любиме місце біля вікна, і так цікаво було роздивлятися на вишиті кожухи, які носили тоді чоловіки. Ішли вони гордовиті, деякі вусаті, поважною ходою, цілими юрбами ішли на базар. Коли настане друга половина дня, приходить, було, циган розповідати казки. Зберуться, було, куми, знайомі й сидять слухають, а я ще була мала, не так вони і запам'ятовувалися ще, але часи ці засіли в пам'яті. Їздили опішняни по ярмарках, але мали і свій ярмарок на Спаса. Гримить ярмарок, було. Гончарі випробовують, чи не хрябтить посуд, кожному хочеться продати. Стоять намети сляшчонець. Збудовані в них пічки, на яких готують сляшчони. Цигани розкинуть свої шатра, біля яких варять їжу собі. Крутиться карусель, на якій повно дітвори. Народу наїде з хуторів. Любила я, коли вони завітають, було, щоб переночувати. Степом вони пахли. Розстелять соломи на долівці і всі покотом сплять. Звечора ведуть розповіді, згадуючи про працю в економіях при панах. Різні вони були, кожний мав свій образ».

Більшість побаченого й почутого пізніше ввійшло в її творчість, набуло форми у гончарних виробах.

На відбудові Донбасу

Після закінчення семирічки із 1937 року Олександра навчалася у дворічній Опішненській школі майстрів художньої кераміки, потім поїхала за направленням у Запоріжжя. Саме як малювальниця у промартілі «Ленінські дні» села Воскресінька Олександра Селюченко розпочала трудову діяльність. А набагато пізніше, вже вийшовши на пенсію, створила чималу кількість мальовок на папері. Виникнення цих мальовок пов'язане з методами навчання в Опішненському гончарному показовому пункті та Опішненській школі майстрів художньої кераміки, коли ескізи майбутнього декору глиняних виробів здійснювали на папері. Понад 300 аркушів, що нині становлять фонд декоративних мальовок Олександри Селюченко, вражають безпосередністю й легкістю виконання.

Під час окупації вона повернулася до Опішного, проте знову ненадовго, тому що 1943 року потрапила у списки тих, кого відправляли на відбудову Донбасу. Умови праці там були жахливими. Недоїдала, виконувала брудну й тяжку роботу — все це й підірвало її здоров'я. За клопотанням уже не молодих і хворих батьків 1946 року Олександра Федорівна повернулася додому, в рідне містечко, і влаштувалася на роботу на завод «Художній керамік». Спочатку працювала різноробочою. Згодом її перевели на посаду ліпниці, де майстриня пропрацювала аж до виходу на пенсію (1976).

Олександра Селюченко була передовицею виробництва. Її запрошували на симпозіуми, наради, дні майстрів народної творчості тощо. Тривалий час працюючи на заводі, майстриня виборювала своє право на творчість. Змушена була, як інші ліпниці, виконувати норму й тиражувати свистунці, проте не могла змиритися з тим, що загрузає в ремісництві.

Свиня з поросятами й лев з левеням

Виставкова діяльність талановитої гончарки почалася 1946 року, коли вона відіслала власні твори (композиції «Свиня з поросятами» та «Лев з левеням») на Всеукраїнську виставку іграшки в Київ, де їх відзначили премією. Майстриня була експонентом близько 100 виставок, зокрема всесвітніх: «Експо-67» у Монреалі, «Експо-70» в Осаці та міжнародних виставок-ярмарків у Брюсселі (1958), Лейпцигу (1959), Велико-Тирново (1976). Були у неї й персональні виставки. Одна з них відбулася наприкінці 1985 року в Полтавському краєзнавчому музеї, друга у Ленінграді (нині Санкт-Петербург). Чимало творів майстрині зберігаються в музеях і приватних колекціях різних країн. Подвижницьку працю художниці відзначено почесним званням заслуженого майстра народної творчості УРСР. Її прийняли до Спілки художників УРСР.

Олександра Селюченко зверталася до звичних для народної пластики сюжетів, проте головною рисою її творчості була варіативність. З-поміж різноманітних авторських коників, баранців, пташок, вершників не знайти двох однакових. Теми складніших багатофігурних композицій майстриня шукала в улюблених письменників-класиків, передусім Івана Котляревського й Миколи Гоголя, які писали про Полтавщину. Згодом її творчий арсенал поповнився персонажами п'єси «Наталка Полтавка», композиціями на теми «Сорочинського ярмарку» та «Ночі перед Різдвом». Усе, що вона створила, відображає певні ідеали, естетичні чи моральні цінності українського народу.

Майстриня на запрошення неодноразово проводила майстер-класи в музеї народної архітектури та побуту (Київ). Там вона творила, спілкувалася з людьми, які захоплювалися її майстерністю.

Голова Полтавського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України Віктор Фурман так згадував про її творчість: «Іграшки її були наділені теплом, приємні, гарні. Коли працювала у Пирогові, завжди була у вишитій сорочці, хусточці. Біля неї бували юрби, багато дітей. Щось могла продати, а то ліпить-ліпить і дарує, то біля неї стояли черги».

Глина як джерело мистецьких пошуків

Особисте життя талановитої майстрині не склалося. Вона була самотньою, що надзвичайно гостро відчувала на схилі літ. Знесилена хворобами, побутовими негараздами, браком умов для творчості, Олександра Селюченко не переставала творити й шукати нові засоби, матеріали й сюжети. Натхнення приходило разом із згадками про дитинство, рідне Опішне, подругу-матусю. Засиджуючись інколи до пізньої ночі, списувала не один аркуш зошита теплими щемливими спогадами про світлі події свого нелегкого життя. Глина стала для неї джерелом мистецьких пошуків, філософських роздумів і тим натхненником, що впродовж усього життя спонукав до невпинного руху вперед, самовдосконалення й навчання інших. Для своїх численних послідовників та учнів, дослідників і знавців творчості видатна українка завжди буде не просто вчителем і митцем, а й прикладом мужності та незламності, доброти і щиросердності.

23 червня 1987 року незрівнянна майстриня відійшла в інші світи, ставши легендою українського гончаротворення.

З нагоди 100-річного ювілею Олександри Селюченко Опішненський музей спільно з Інститутом керамології — відділенням Інституту народознавства НАН України в Опішному організували цікаві заходи, що тривали кілька днів. У режимі онлайн відбувся міжнародний науковий керамологічний симпозіум «Горно в гончарній культурі народів світу», пленарні засідання якого пройшли за участі дослідників з Опішного, Полтави, Вишгорода, Переяслава, Черкас, Львова, Києва, Дніпра, Чернівців, Харкова, Косова та Роквілю (Меріленд, США). У день народження ювілярки людно було й на її садибі. Для гостей організували цікаву екскурсію, розповіли про діяльність майстрині. Друзі, колеги й учні Олександри Федорівни поділилися захопливими, сповненими тепла й любові спогадами про неї.

До святкування долучилися педагогічний та учнівський колективи Державної спеціалізованої художньої школи-інтернату I—III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному» імені Василя Кричевського, які попередньо провели дитячий мистецький конкурс «Магія глиняного дива» на тему творчості Олександри Селюченко. Під час урочистостей презентували найкращі творчі роботи учасників конкурсу й нагородили переможців.

Приємним сюрпризом для гостей і шанувальників творчості ювілярки стали майстер-класи з ліплення глиняної іграшки від художниці-керамістки Наталі Кормелюк із США та з виготовлення ляльки-мотанки від заслуженого майстра народної творчості України полтавки Наталі Свиридюк.

Усі глиняні іграшки майстрині неповторні